

باش تورستان

تورستان ملی استقلال مفكوره سینی تارانوجی آیلق جموعه

باش محوری: چوقای اوغل مصطفی

1029 جی یئكده نازر -
مان جیلا باشلان
غینوار (ایکتجی کانون) 1932 | سانه 26

EMAIL OTAK

تورکستانده حبشه

بیراودا دوشتوگاه، غازیانسینک 16 جی نوپار نجه منده
تورکستانده آمریکادان بر غروب حبش «باشنا متخصصلاری» نك
کئککملکی بیلدیریلدور. اولارغا تورکستان اهلالبینک سیپاتیبسی
حبش ایتمک مقصدیله بولسا کبرک، غازیادا بو حبش «بانر» لار
دن بر نجه سینک فونوغرافلاری دا باسیلمان. غازیادا بازیلاما قارل
عالمدا، بو قارا «متخصصلار» نك بر غری «مهندس» وه آمریکا
قومونست فرقه سینک اعضاسی وه اون غری «آهرانوم» بولوب،
تورکستاندا باشنا شیمسی اداره سی نغاایدان تورکستانده باشنا
ایتمک مقصدیله سورتمده ایشلمک اوچون دعوت «ایتلیب کتیر»
ایتمک نادر.

بر ناسیله بو یرده تورکستان باشنا چیلیسی، روس بولک ویلک
ایتمک مقصدیله، کستان خانقنک انکشافیگه قارشو قیلب تورکمن تو.

« ملی یول »

ایدل. اودال استقلال فکرینگ خدمت اینوجی آیلق
مجموعه در. عرب حرفله دیله چیقادور.

آدرسی:
Redaction „Milli Yol“
Berlin-Charlottenburg
Goethestrasse 5

« امل مجموعسی »

فریم تورکله ریئنگ استقلال فکرینی تارانادغان
اوتیش کونلک مجموعهدر. عرب حرفله دیله چیقادور. آدرسی:

„Emel Medjmuası“ str. Ardealului N. 3
Bazargic - Romania

« پرومته »

فرانسوزجه آیلق مجموعهدر. تورکستان، قاضلیا مهم
اوتراپالی آناتولی محرولرنگ اشتراکی بله ن باریسدا

چیقاریلاند. آدرسی:
3, Rue du Sabot, Paris (6e)

سوفالاری و یرلی خلقی ابدیاً بلسولکده سافلاماق اوچون
بودونوب نورگدن قاشق ملی سیاستلری نوغرسده بر بیجه سوز
سولده اوتنه کچی مز.

نورکستان حقدن آوغنه نصورغا ایگه بولغان هدر انسان او.
چون کومدن معلومر که نورکستان اعالیبتک ایگه مهم مشور
لیتی ذراحتلیک و جارواجلیق بولوب. نورکستان دهقانلیک از
کوب پتوشدیر گن نرسسی باخاند. نورکستان باخاجلیقی اوزاق
بر تاریخگه ایگهدر. اوللرده نورکستانده «حایداری» باخا نو.
شدیریلیدی. روسلر کیلگه ندرن سولک آمریکا باخاسی دا پتوشدیرله
باشلادی. نورکستان دهقانلاری نیردن بو جنس باخالیک دا خصوص
سینلری بلن آشنا بولوب آز بر زمان ایچده آمریکا نوخومندان
باخا پتوشدیریلده بویوک مهارت کورسه تیرلر. اوللار اوز وطنلر
ریک نوراضی و نفس ایتدیگه ری حواسینک باخا ایکیکیکه بولادغان
تیرانی باخشی بلیرلر. نورکستانگه روسیه دن کتیریلگن روس
کرهستیانلاری ایسه روس حکومت مؤسسالری طرفدن کورسه
نلگن مادی هم منوی رهبرلک و یاردهملرگه رغبا بو ایشده
قابلیتسزلیق کورسه نده کده لدر. بو کرهستیانلارنی بر طرفقا قوزیلدی
حتی ساویت حکومتیک «اسپس» (متخصص) نامی آسدا
متادیا نورکستانگه تولدیرماقدا بولغان بو موسفوا فایرک عملهلری
و دهقانلارینک اکثریسی حقیقته هج بر اختصاصا مالک بولمای
ساویت حکومتیکه قیلادغان خدمتلری نورکستانلی دهقانلارنی
تحقیر ایشک، اورمهک که بی غیر انسانی معاملهلر بلن خدمت
آرتیق چالماقفا مجبور ایشک وده انقلابی زانلارماتقدان حایداری
بو خدمت هلریگه قارشو اوللار «اسپس» که بی ایش حقی
آلوب، اوی جایی وده یمهک ایچمهک بلن برنجی نویند وده برنجی
درجده تأمین ایشلدرلر. (نورکستان ساویت مشوعاتی تیپ
اینگن هدر بر کیشی نورکستان یرلی دهقانلارینک بزم بو

سولگه که نلریمزنی تصدیقلا بیدرغان شکایتلارنی تیرنیز اوچرده ده.
بو بول بلن ساویت حکومتی نورکستان باخاسی سابه سده اخشی
ملککلرک باخاستانان قور تولوب «باخا استقلالیتی هفا ایگه بو.
لماق ایستیدر.

نورکستان خلقی اوچون بو کلقتلر آز ایش که بی، ساویت
حکومتی ایدنی ملیونلارچا آقبا صرف ایتب (طیعی، نورکستان
آقجاسینی) آمریقانان حیثله نونی ده «دعوت» ایتب کتیرمه کده.
فاندای بویوک ماسقارالقی ... بولسا بالدر یگه کوره ایمس، بز.
دن باشقارلارضا کورده ماسقارالقدان باشقا بر نرسه بولماقاناغینی
شهمسز روس بولشه ویکلدرینک اوزلهری ده بلیرلر. لکن اوللارنک
یوتون سیاست وده طرز حرکتلری حیاسزلیق، جبر وده ظلمگه
اساسلانغان بولغانی اوچون هج سقیلماسدان بوگون نورکستان
دهقانلارینک حاسیگه آمریقانان اون بر حیثنی عالله لهریله بر ایز
نورکستانگه کتیریب یرلشترمه کده لدر. بو قارا «متخصصلارینک
(متخصصلاری آق بولغان تقدریده) نورکستان باخاجلیقنک
انکشافیکه بر قارا چاقاق قائده ینکیز. آیشلاری کوب شهیلدر.
چونکه، دیراودا ووستو که نلک ایشاحانغا قاراغاندا بوللارنک بر
قیمی «ساوخوز» (دولت خوجالغی) لارضا، بر قیمی ده تجربه
استاسیونلاریغا یوزارلماقچی. اوللاردان هج برینک یرلی خلق
یلدی بلسلگی شهسزده وده روسچه بابشلهلرینک ده احتمالی
بوقدر. بو جهتدن اوللارنک یاقدا اینکلزجه، روسچه وده نورکچه
بلندگن ترجمانلارنک بولوی لازمدر. اوللار ملککده مستعمل
تیل بلن آشنا بولماقونچا «اختصاص» لاردان باخاجلیق اوچون
بر قائده کوزیله بلسس.

نورکستان باخاجلیقنک معاصر فن وده نه قشک اخشا ایتدیر.
دیگی روشده انکشاف ایشسی وده عصری بیستمگه کیچیمسی
لروینی هج کیمسه انکار ایشمیدر. فقط بوگا عمرنده باخا پاید

سینی کورمه گن وه محلی تیلی بلمه بیدرگن روس واسپه نس و
 له ریتی وه یا محلی شرائط وه ساوره که بونولای بیگانه بولمان
 «حبش متحصصاری» نی نورکستانکه که له که له کیترب تولدور.
 ماق بلن ایسه، حقیقی نورکستان بیلدردن متحصصار یئوشدیرمهک
 وه اولار واسطه بیله یرلی دهقانلارنی ده معاصر اصوله یاختا
 ایکیشکه حاضر لاماق بولی بلن ایریشله بیلر. روسیه بولسه ویک
 لیری «مللته ریک آزادلمی وه ینگلکی» وه بو آگا اوخشاش بهنه بر
 قانچا یالدرلی شعارلارندا آرزقه سمیمیت کورسه نله ایدی،
 او شعارلارنی اعلان قیلغان زمانلارندان اعتباراً یرلی یاشلارنک
 تحصیللاریغا توسقولق قیلما، اولارغا ینگلک کورسه نهر وه
 یئوشکه ن یرلی منورله ریمزنی میگ نورلی یالغان بیانه وه اقرالهر
 بلن ایشدن آلوب «چه قاه» زندانلاریغا آتمای، اولارغا اوز
 یاقتلاریغا موافق ایش یرره ایدیلر. فقط قای کورده، روس
 بولسه ویکلرینک او یالدرلی شعارلاری مللته رنی آلاماق اوجون
 بر پروپاگاندا واسطه سندن که عبارندر. اولار، آقچاغا بولغان
 شدلی احتیاجلاریغا قاراماسدان، نه قدر کوب آقچا جیقادا،
 آمریقادان حبش ایشیلرینی عالله لریله برابر نورکستانکه کتیر
 درلره فقط بر که نورکستانلینی ده، مثلا، آمریقاغا یوباروب،
 احتیاج حسب اینلکه ن اختصاصی اور که نیب قایئوبنا واسی بولما
 سالار. بونی بر طرفدا قویایلق، اوز نشینی بلن آلمانغا کیلیب
 بهرلین یوکسه ک زراعت مکتبینی موقتله بیره گن، یاختا ایشلرند
 تیره ن معلوماتا ایگه بولغان وه مصرغا باروب یاختا جلیق ساحه سنده
 تجریه کوروب قایئقانندان سوک بورنیکه خدمت ایتمه ک یتنی بلن
 نورکستانکه بارغان برده نر نورکستانی حقیقی یاختا متحصصی
 عبدالوهاب مرادنی، هیچ بر سیاست بلن مشغول بولمای ناشکند
 یاقینداغی زراعت تجریه استاسیوندا صداقت وه موقتله چاشماقدا
 اینکه ن قماقفا آلدیلار، نورمه دن نورمه که سورو که دیلره، حال

حاضر ده اولک عاقبتنک قاندا بولغانلی معلوم ایسه، نورکستانده
 زراعتچیلک قدر مهم بولغان چارواچیلیق ساحه سنده، بهنه بهرلین
 عالی زراعت مکتبیدن موقتله یئوشوب عینی صمیمی یتله یور.
 نیگه قایقان عظیم بیک یریمجان ایسه روس بولسه ویکلهری تامار
 ندان مللته ککه کیره کیرمه س قماقفا آلمان وه ایندی ده سور
 کونده در.

روس بولسه ویکلهری معلوم غرض وه مقصدلارله بولمادی
 یاراماسلقی تعقیب ایتمه کده لر. اولار عینله ایسکی چارلق دور
 سیمسی گه می، نورکستانی دائما مستلمه حالدا روسیه قولدا
 ساقلا بلمه ک اوجون نورکستان بیلدردنک یوکسه لیتلر یکه مانع بو
 لماق ایسته بیدرلر. میگ نورلی زحمت وه منتقله ایچنده یورنیک
 دردیگه بر آزدردمان بولوب یئوشکه ن بر ایسکی حقیقی نورکستانی
 متحصصنی موزلی شمالغا سورگون ایس، اولارنک یریکه روس
 «اسپه نس» لهرینی وه آمریقا حبشلهرینی کتیرب قویساقدا درلار.
 فقط روس بولسه ویکلهری بلمه لیدرلر که نورکستان ایر کچ
 مسئله لکده ن وه نورکستان بیلدردن اسپر لکده ن محقق قورنولاجاق
 لادر.

بر «علمی» یالغانغا قارشو

(خونده غناریشک 14 نچی بیل دونومی مناسبله)

II

«یالغانچیلک بر سوژیکه دانشدک میگ سوری»
 (آنالار سوری)

زکی بیکنک خوفند مختاریتی حقتده یازغانلاریغا قایئقدامه ن.
 «باش نورکستان» اوفوجیلاری مختاریت غایب سینی ملی کورده شپیزنک
 پروگرامی ایمن گه می مدافعه ایتمه کده بولغاننی اصلا اولاماسونلار.
 مختاریت فکری یز اوجون آرتق الی الابد نارنجکه قاریشپ کیکه ن وه

اولكەن بىر نەرسەدۇر. اولى يەككىدەن تېرىلمەك، سىياسى اتخار وە تور-
 كىستان مى استقلالى كۆرەشكەن قوربان بولغانلارنىڭ روھىنى تىخىرايتىشكە
 بولور. زكى بىككەن يالغانلارنى تىكەشكە بولغۇز مەختارىت وە
 مختارىت حكومتى قىلىشكە كىمى حىقىقىتى كىمە مەدافىقە ايتىمە كىچى مەن. زكى
 بىك روس قومۇست فرقىسى قاتارلارغا كىرىپ چىققاندا بىرى يالغانى
 اوزىكە سىياسى مەخادە مەتودى (اسولى) قىلىپ آلغان. اوقوچىلار مەنكە
 بونى خىيالىدان چىقاروب اونور بولور، دېمەسەنلەر. يوق. مەن بو يىردە
 حىقلى ايكەللكىنى زكى بىككەن اوز شىهادىنى ايله اثبات ايتىمەن. زكى
 بىك 1924 چى يىل دەقابر نەدە «تور كىستان جەمئىي» اسمى مى دە موقرات
 انفاقىنىك سوسىيالىست فراقىسوى (1) نامىندان سول سوسىيالىست رەدو-
 لوسىونەرلەر فرقىسى وە سوسىيالىست رەدو لوسىونەر. ماقىسالىستلار
 انفاقىنىك بەرلىن دە توپلانغان و كىلەر بىكە بازىلى مەروسە تىقدىم ايتىكەن.
 زكى بىك تور كىستاننىك سوسىيالىست بولغان بونون مختارىتچى وە استقلال
 لىتىجى سىيالىلارنى فارالاب اوزىنىك بەككى «سوسىيالىست» (2) سىياسى
 اخلاقىنى مەن شونداى تىقىن ايتەدۇر:

«تور كىستانلىلەر، قەدىم زىماندە خىتايقا مەخاربه قىلىپ بارغانلارنى
 وقت، خىتايدا اوز آرا داخلى مەخاربه چىقىپ تور كىستان بولسا، مەخوم
 قىلىشنى ايرىكە كىلككە قارشو بىلىپ، اچىككەرى سوقۇلماسدان كىرى قىلىدۇ.
 دىغان وە دوشمانلارنى اوقۇدۇدە اوچرا تىكانلارنى زىمان اول اولى اوبىغا توب،
 كورەش اوچون ايتىغا مېتىپ فورالابوب آلغونچا فرصت بىرەدركەن
 آتالارنىك اولادىدۇر. لىكىن زىقەلەر بونداى فلسفەنىك يازامىس بولغانىنى
 كورسەتدى وە دوشماننىك بولماغانلارغا، مەن قارشو مەد قانداى
 يالغانى، خائىنلىقى، ايكى يوزلىكىنى، بىر وراقىسوىنى قوللانوغا حق بىر-
 دى» (8)

(8) سول سوسىيالىست رەدو لوسىونەرلەر وە سوسىيالىست رەدو لوسىونەرلەر قىلىپ
 ايتىلار ناشر اىكارى «Знамя Борьбы» نىك 9 وە 10 چى (فېورال، مارت 1925)
 لىكەلەندەكى روسچەسى، (7 چى بىككەن سو كىغا فارا كىز)

آچىق سويلەشسەز كېرەك. «اوخلاپ بائىقان» سىياسى «دوشمانى»
 بىز مەن اوبىغانوب بور مەس اېدىك. لىكىن «دوشماننىك بولماغانلارغا قارشو
 يالغان، خائىنلىقى، ايكى يوزلىكى، بىر وراقىسوى» قوللانغى اوچون اسم-
 نىك وجدان قىلىشكە مەن مەد قانداى توشونچە سىنى بوقانغان بولوى لازىم.
 يوق. تور كىستانلىلەر اوز دوشماننىقىنى بوزغۇننىك مى آزارلىقىنى دوشمانىنى
 اور مەك، اوزنىك موقىنى «اوقۇ» سىنى «اېدى اواومكە» نە يەلەن مەك كېرەك؛
 لىكىن دوشمان بولماغانلارغا قارشو ايرىكە كىچىكە كورەشكە لازىم.
 زكى بىك اوزىنىك مەنە شو سىياسى مەتودىنى (اسولىنى) وە سىياسى
 اخلاقىنى ايتىدى بىكە مەن تىطىق ايتىمە كەدۇر. او، بو اسولىنى بىز
 و قىلەرى نە ايتىكە او كى دوشمان بولغان، حقى اوزىنىك ايتىك باقىن دو-
 ستلارنىدان بىرى دىب ساناغان مەنكە دە قارشو تىطىق ايتىپ كور كەن ايتىدى،
 بو حىركىنى زكى بىك مەن سىياسى مقصدلار كوزلەپ قىلغان بولسا دا،
 مەنم شىخىكە كىمە غائىد بولغانى اوچون، غامەرى اھمىت بىر مەك ايتىمە.
 بىلمەى اوز آرمىزدا قالدۇر بىلغان ايتىدى. ايتىدى ايسە زكى بىك «بالغان وە
 بىر وراقىسوى» اسولىنى مى حىركىمىزنىك بونون بىر دورى خوسىنىدە،
 مەن دە، مەننىك ادەتلىدە بولغان كىتابىدە قوللانماقدادۇر. زكى بىك
 كىتابىنىك يالغانلارنى يالغۇز خوقىدە مختارىتىنى اوستىدە كىمە اېمەس. حقى
 زكى بىككەن باشقۇرغۇچىلاردا اوبىغان اوز روللارنى قىلىدە يازغانلارنى دا
 خىتاسىر اېمەس. بو سوز مەن زكى بىككەن ايتاچى كىشىلەر نەدىن بىرىسى

«Туркестанцы являются сыновьями тех отцов, которые
 раньше, когда шли войной на Китай, не вторгались туда и воз-
 вращались обратно, если в Китае в это время происходила между-
 усобные войны, считая нападение в такое время противоречием
 чести рыцаря. Когда они встречали своего врага, они сначала
 будили его, чтобы последний садился на коня вооружаясь для
 сражения. События показали полную негодность такой философии.
 События оправдали всюкую ложь, коварство, лицемерие, проло-
 кацию и не только по отношению к врагам.» («Знамя Борьбы»,
 № 9-10 февраль-март 1925 г. Берлин).

تامایندان ایضاح و تصحیحلهر ایله تولدورولوب وقتيله مهنگه بوبار.
بلغان باشقرد بولشه ویکي صحت آشاغولف انری تصدیق ایته آادر.

بو باشلانچیدان سوگ زکی بیکنک «بالغان و پرو افسون»
لارین تکذیبگه اوتهمه.

زکی بیک: «خوقند حکومتنیک بگانه استنادگاهی باسماچیلار
رئیس ایرگهش ایدی» دیب بازاردر. بوندای بر معلوماتک بولشه ویک
پروپاگاندا بازولاریدا بولوروی نمکن، لکن علمی بر کتابده بازلیلی غیر
طبیعیدر. برنجی: «باسماچیلار رئیس ایرگهش» خوقند حکومتنیک
نه «بگانه» نه ده باشقا تورلی «استنادگاهی» بولغان. ایکنچیدن:
زکی بیک ایکی مفهومیده باسماچی بارلغنی ایضاح ایتمه لی ایدی. خوقند
مختاربتینیک کوچ بله نازقانلو ویدان اولگی (فیورال 1918 نجی بیل)
باسماچی: وه بو دوردهن سوگمی «باسماچی» 1918 نجی بیل فیورا-
لئندان اولگی باسماچیلار بولقبنی اوزله ریکه چشندن ده حق اینگهن
نوغربدان توغری باندیتلار وه اوغریلاردر. اولندان سوگراکی «باسما
چیلار» ایسه سیاسی عسبانچیلار وه تورکستانده روس بولشه ویک دیکتا-
توراسیغا قارشو کورم شوچیلر، تورکستانک ملی قورتولوشی اوجون
اوز قایتی نو کوچی وه اوز حیاتی قوربان قیلغوچیلاردر. بونلار ملی
دوشمانلاریمز بولغان بولشه ویکه ریک «مخاربه وقتنده ایکی دوشمان طرف
بربرینک عسکرینی «باندا» دیب آتالغانی گه بی» «باسماچی» لقبینی ناقیب
قویغان مجاهدله بمزدلر. عسبانچیلار تامایندان ملی غایه بولندا
نو کولگهن قان، بولشه ویکه هر طرفنده اوللارغا ناقیلغان «باسماچی»
لقبینی بزرک کوزیمزده باشقا یاراماس معنادان نازلادی. نازنچده بوندای
«نازالاتش» لار کوب بولوب اوتگهن... مه نه شو عسبانچی «باسماچی»
لار «نک صفلارنده بر زمانلاری زکی بیکنک اوزی هم بولغان ایدی.
اگر اونی برنجی دور باسماچیلاری (اوغریلار) ندان آتاسایدیلار ایته
آزارلايشغا حقی بولور ایدی.

ایرگهش 1917 نجی بیل انقلابندان کویکنه ایلکهری حقیقتده
باسماچیلار باشلوشی بولغان ایدی. انقلابدان سوگرا او فەرغانه که
قایتدی وه خوقند شهر آداریسی تامایندان ایکی شهرکه مبلسی باشلوشی
(قورباشی) سابلانندی وه خوقند اطرافنده قورالانوب آغان اوغری
باسماچیلار بله ن موفقیتلی سورتمه کورمدهدی، شونی ده ایسه توب
اوتهی، که او زمان خوقند شهر باشلوشی زکی بیکنک فرقه آرقاداشی
روس سوسیالیست ره زولوسیونه آدووقات غورویج ایدی. ایرگهش
خوقند حکومتنیک تشکی وه موجودیتی زماننده «باسماچی باشلوشی»
ایمیس ایدی. او، خوقند حکومتی بیلغاندان سوگ غنه عسبانچی
«باسماچیلار» باشلوشی رولنده میدالغا چقیدی. زکی بیک اوجون
غایت معتبر سالغان بولشه ویک مؤرخ غینسبورغ (C. Гинсбург) ده (۱)
«خوقند مختاربتینیک کوچ بله نازقانلوی فەرغانه ده باسماچیلق
حرکتینیک باشلانویغا سبب بولدی» دیب بازاردر. دجهک باسماچی-
لارنک وه «باسماچیلار رئیس ایرگهش» نک خوقند حکومتیله هیچ
علاقسی بولغان.

«خوقند حکومتنیک بگانه استنادگاهی» ندن بحث ایته رکن
زکی بیک قایسی ایرگهش حقتده سوبله بیدر؛ انقلابدان اولگی اوغری
باسماچیلار باشلوشی ایرگهش می بوقسا عسبانچی «باسماچیلار» (مجاهد-
نهر) باشلوشی ایرگهش حقتده می؛ اگر برنجی دورنک ایرگهش حقتده
ایسه، بو آگ قویال بر افتادر. بوق، ایکنجی دورنک ایرگهش قصد
اینگهن بولسا بو «نازخان بالغاندر».

بولشه ویکه رهمین مقصد بله ن اوغری باسماچیلار ایله عسبانچی
«باسماچیلار» آراسندا هیچ فرق قویماسدان سوبله بیدلر. مقصدلری ده
بزرک ملی حرکتله برنجی قارالاب، معین ملی ایده آلار بولندا سیاسی
بر کوروش ایمیس، غایه وی ماهیتی بولغان «بالدیتیزم» حرکتی قیلیب
(۲) زکی بیکنک کتابنده 339 نجی صفحتنده «کنجرج» دیب آتالغان کیشی
شو بولشه ویک «س، غینسبورغ» در.

کورسه نه گبر. کوروله در که زکی بیکنگ ده مقصدی شودر. چونکه او ده: خوفند مختاریت «حکومتینک تقرر ایتمش بر فکری ده برو - غرامی بوقدی» دیدر. (۳)

زکی بیکنگ خوفند حکومتی اعضالارینک ایچکی سرلهرینی اوزله - ریدن هم زیاده بیکنگن کئی بولوب بازار: «روس مکتبله رنده تحصیل کورهن منورلهرنگ بر چوغی بو حکومته ملی اوتونومی غایه سندان زیاده بولشه و بیکنگه راضی اولما ماق وه گهره نسکی حکومته سداقت کوسته رمنه ک اساسنده اشزاک ایتمشله ردی». بو جمله نیک آرنندان گویا اویدورماسینک نوغریلغیغا دلیل کیزگن بولوب: «چوقای اوغلو مصطفی لشر ایتمدیکی خاطر ائنده حکومت اعضالغته انتخاب اولوندوغی کون بیله اوتونومی اعلائی فکرینه طرفدار اولمادیغی، گهره نسکی حکومته سداقت سقولمندن سوکرا دا بو حکومتک منلی سقتیله ایش قیلیب کوردیگنی» فقط هیچ بر کیمسه به درد آگلا نامادیغی سوبله مع کده در» شکلنده دوام ایته در.

زکی بیکنگ معنه شو «دلیل» اوستنده توختایمهن. اولابر تکلیف: معنه قاچان هم قایدا «حکومت اعضالغته انتخاب اولوندوغم کون بیله اوتونومی اعلائی فکرینه طرفدار اولمادیغم» لی بازغایم زکی بیکنگ کورسه توب بیرسین. بو، زکی بیکنگ اوزگه لهرنک بالغز فکریتی کشته ایمس، حتی یازدیغی سوزلهرینی ده اوزگه ریشی اوزیکه عادت قیلیب آلفانندان چیقیب تورگن بر نه رده در. حقیقته ایسه معنه «حکومته انتخاب ایتمدیگم کون بیله» ایمس، تورکستانده عمومی وضعیتنک آیدینلا شوویغا قادر مختاریت اعلائی فکریکه طرفدار بولماغان کورونگن ایدم. بو ایکی مفهوم آراسندا بویوک فرق بار؛ زکی بیکنگ

(۳) زکی بیکنگ بو سوکئی تصدیقلاوینگ اهمیتیکه بویوکدر. بو سببه دن زکی بیکنگ بزنک ملی حرکتی سوزلایدرغان وه (آگلا بیله) اوزینی ده زکیل ایته درگن معنه شو افلاس بالمالارغا «ایش تورکستان» اوتوجیلارینک نظر دفتینی تیره زک جلب ایتمک قصدیله مقاله نیک سوک قسینی اوگا عصر ایتمهن.

اوی بهک باخشی آتلا بیدر؛ لکن اوزینک «بالغانچیلیق اصولی» غا بیرلیب قسدا حقیقتنی اوزگه رتوب اوتوروبیدر. زکی بیکنگ بو بالغانینی آشکار ایتمک اوجون هه نه که معلوم بر نیچه وقععی سالیب اوتوش کافیدر. مثلا: معنه «حکومته انتخاب ایتمدیگم کون بیله» مختاریت اعلائی فکریکه طرفدار بولماغان ایسم» شو مختاریتی اعلان ایتو نیتیه چاقیریلغان قونقره نیده اوجون رئیسککه معنی سالیغان؟ اگر معنه «حکومته انتخاب ایتمدیگم کون بیله» مختاریت اعلائی فکریکه طرفدار بولماغان ایسم» قانداق قیلیب مختاریت قرارینی اوز قولم ایله یازوب اوز آغز عدان اعلان ایته بیلدم» حکومت قونقره تارقالغاندان ایکی کون سوک توزولدی. دیکه ک زکی بیکنجه معنه شو قونقره وقتنده رئیسکک ایتوب توروب، مختاریت اعلائی قرارینی یازوب هم اوقوب توروب، مختاریت اعلائی فکریکه قارشو بولغانه من! شو احق بالغانی زکی بیکنگ معنه تاماعدان یازیلماغان وه سوبله معنه کن سوزلهرله ایتات ایتمکچی بولادر!

معنه (بالغز معنه ده ایمس) تورکستان مختاریتینک آشیغیچلیقلا اعلان ایتمیشیکه طرفدار بولوب کورونه آلماننک سببینی ایضاح ایته. دیرگن و زمانغی تورکستان وضعیتی قانداق ایدی، بو زکی بیکنگ بهک باخشی معلوم. تورکستانده او وقت دهشتلی آچلق حکم سورمه کده ایدر. مملکتیز که غلله بیکیزیب تورگن تیسر وللار بوتولای روس عسکری حکومتی وه روس ایشچیلهری قولند ایدی. بوتون تورکستانده معاصر سوغوش قورالی قوللا بیله دیرگن بر نقرده کئی یوق ایدی. بو آتارقلار بر طرفده تورسون، مملکت اوجون ایگ مهم بولغان شکل اداره مسئله اوستنده تورکستانلهرنک اوز آزالاریدا رأی برلنکی یوق ایدی. زکی بیکنگ افزا آتوب اوتوردیگی «روس مکتبله رنده تحصیل کورهن منورلهر» بولشه و بیکه هر حکومتیکه قارشو قطعی درشمانلیق یولینی توتوب تورگن زمان تاشکنده «علما جمعیتی» اوزینک

رهبرى شىرعى لايىن واسطەسىلە خائىن بولشەۋىكلەرگە مەراجەت اينىپ
اوتلار بلەن بىرلەشمە قوآلىيون حكومتى تاسىسى تەكلىف قىلغان ايندى
بو خەتتە زىيىك اوزىگە ياخشى غەنە مەلوم بولغان بولشەۋىك ساغاف
كتايبىنىڭ 68 نچى سەھىفە ئىشەنچتە بىرلەشمە مەلومات آلا بىلەر ايندى
بولك اوستىگە تۈرگەن توغانلار بىزنىڭ احوال رەجىمى ھەم بىزگە
مەلوم ايندى. مەنە شو وضعيت قارشوشىدا كۆزنى بوموب
بىردە بىرگە مەخارىت اعلان بىتىش، يعنى ساويت حكومتىگە حرب اعلان
قىلىش دېمەك، اوز خاتىگىنىڭ جىلادى بولوشى وظيفەسىنى اوز اوستىگە
آماقلا بىر بولور ايندى.

اينك اول غەمۇ، نور كىشتانى مەلوم بىر پروگرام اطرافىدە توپلاماق
لازم ايندى. بو مقصد حاصل بولغۇچا روس عىكر، ايشچى وە كرىشيان
(دەقان) لارنىڭ بىر قىسمى بولسا دا بىر طرف بىر خالغا كىرىپ، بىزگە
قارشو بىردەن ساويت حكومتى طرفىگە اوتوب كىتمەسلىككەرى اوجون
ئىدىر كۆرۈش كېرەك ايندى. بوگنا ايسە فقط موقت (كەزەنكى)
حكومت نامىدان حرەكەت ايتىمەك بلەن كىنە ايرىشە بىلەردى. مەن
شونىڭچون مەن، حكومت بولشەۋىكلەر قولىغا اوتدىكەن سوڭ دا
بىر بىچە ھافتا اوزىمىڭ موقت حكومت و كېلىمكى موقىمدان استفادە
قىلىپ حرەكەت ايتىپ كۆردۈم. بىزنىڭ بو سىياسى حرەكتىمىزنى بولشەۋىكلەر
كوب ياخشى آڭلايدىلار وە مەنى تەلغرام بلەن تاشكەندگە دعوت ايتىپ
بەگىدەن تاسىس ايتىمەن ساويت حكومتىگە كىرىشىمى، حتى حكومت
رئىسلىكىنى اوستومىگە آلىشىمى تەكلىف قىلدىلار. بولشەۋىكلەر بىز
سىاستىدان كۆتكەن مقصدلارنى ياخشى بىلگەن بىمىزدەن مەن، سىيىقى
اوتلارنىڭ تەكلىپلەرنى قبول ايتە آلام. سىياسى بولداشلار ھەم مەن
بو مەبلەمى ئىمامىلە مەقۇل كۆردۈلەر.

بىزنىڭ آلدى - آرقاسىنى اوبلا ماسدان دىزجال بولشەۋىكلەر بلەن
توقناشقاندا بولشەۋىكلەرگە قارشو بولوب تۈرگەن روس عىكر
ايشچى وە كرىستيانلارنىڭ دە شەھەر بولشەۋىكلەر طرفىگە اوتوب

كىشى اىخالىق، زىكى بىكىنىڭ كىتابىدە دە (سەھىفە 339 دە) يازىلغان
قافقاسيا جىھەتلىدىن قايتوب كېلە باتقان قازاچىلار و قەدىسى كۆرسە -
تەدو، تا، قېزىل سو (كراسنا وودسك) دان باشلاب، بول بويى ھەر
بىردە ساويت حكومتلەرنى بىقىتىپ، * باشاسون نور كىستان مەخارىتى وە
اوتكەن حكومتى * دەپ كېلە باتقان بو قازاچىلار، بولشەۋىك رۇسسى
قولسوف، اوسپەنسكى، نابولىن لارىڭ * خوقۇندە روسلەرگە قارشو
يان اسلامىست (1) حكومتى تۈزۈلدى * دېگەن پروگراممىلارغا
ايتاوتوب، اوزلارنىڭ * باشاسون نور كىستان مەخارىتى * شەخارىغا رەئىس
خوقۇندە حكومتىگە سائىشقا وەدە قىلغان قوراللارنى بولشەۋىكلەرگە
تاشىرىپ كىتىلەر.

اوقۇتور انقلابچىلار نا خوقۇندە قونەرمىسەنچا اوتكەن و قىندان بىر
تۈر كىشتاندىكى غەمۇى وضعيت وە احوال رەجىمىنى اوز كەمەك اوجون
استفادە ايتىدۇ. * غەلما جەمىتى * بلەن كېلىشىمگە موقۇق بولىدۇ. * غەلما جەمىتى *
اوتكەنچە تۈرگەن - استىدەن واز كېچىپ بىزگە بولشەۋىك حرەكەت
ايتىمەك اوجون اوز لىدەرى شىرعى لايىن كە كېلەچەك نور كىستان
مەخارىتىك بولشەۋىك مۇسەلەھەت بىلەن بىرلەشە باشا اورون بىرلەشە شىرە
قىرىدى. بو شىرە بو بويىچە شىرعى لايىن نور كىستان مەخارىتىنىڭ * موقت
مەلت مەجلىسىگە * رەئىس سايلاندى. تۈرگەنلەرنىڭ بىز ابلە بىر جىھەدە
حرەكەت ايتىشقا كى خىرى خوقۇندە قونەرمىسەنك آچىلىشىدىن بىر كىنە كۈن
آول كېلىپ بىتتى. بىز حتى روس ايشچى وە كرىستيان تاشكېلانلارنىڭ دە
بىر قىسمىنى مەخارىت فەكرىگە كۆندۈرۈشكە موقۇق بولىدۇ. بىز بو روس
ايشچى وە كرىستيانلارنىڭ بىزنىڭ طرفقا، ھەلى ايشمىزگە سىيىقى سىيىقانى
كۆرسەتكەنلەردىن بىر يادە بولشەۋىكلەرگە دوشمىللىقلارنىڭ اوتكەن -
ئىكەنلىكىنى بەك ياخشى بىلەر ايندى. لىكىن بىز اوجون بو ھەم مەن ايندى،
چۈنكى بو وضعيت اور مىمىزنى تۈزۈپ آلىشقا بىز * ئىنقىس * بىرەر ايندى.

ايندى زىكى بىكىنىڭ روس مەكلىپلەرنى تەخىبىل كۆرۈنەن سۆز -

رهبری شرعی لایین واسطه سبله خاتون بولشه ونگه رکه مراجعت اینس
اوبلار بله ن برلکده قوالسیون حکومتی تاسیسی تکلیف قیلغان ایندی.
بو خفته زکی بیک اوزیکه باختی عنه معلوم بولغان بولشه ونگه سافار
کتایینک 68 نچی صحیفه بنده یتراک درجه ده معلومات آلا بیلر ایندی.
بولک اوستیکه تورکمن نوغانلار بزرگ احوال روحیه سی هم بزرگ
معلوم اینس ایندی. مه نه شو وسعت قارشوسندا کوزلی نوموت
برده بزرگ مختاریت اعلان پیش. یعنی ساویت حکومتیکه حرب اعلان
قیلش دهک. اوز خالقکنک جلادی بولوش وطنیه سی اوز اوستیکه
آفاقا برابر بولور ایندی.

اینگ اول عموم تورکستانی معلوم بر پرورغرام اطرافیه توپلاماق
لازم ایندی. بو مقصد حاصل بولغونجا روس عسکر ایشچی وه کریستان
(دهقان) لاریک بر فسخی بولسادا بی طرف بر حالغا کیترب بزرگ
قارشو برده ن ساویت حکومتی طرفیکه اونوب کیتمه سلکده ری اوچون
تدبیر کوروش کیره ک ایندی. بوگا ایسه فقط موقت (کده نکی)
حکومت نامندان حرکت اینمه ک بله ن کته ایشیله بیلردی. مه نه
شونگچون مه ن حکومت بولشه ونگه قویغا اوتدیکدن سوک دا
بر ایجه هاقا اوزمنک موقت حکومت وکیلکی موقعدان استفاده
قیلیب حرکت اینب کوردم. بزرگ بو سیاسی حرکتیمزنی بولشه ونگه ر
کوب باختی آکلادیلار وه مه نی تلفرام بله ن ناشکنده دعوت اینب
به گیده ن تاسیس ائله کن ساویت حکومتیکه کیرشعی حق حکومت
رئیسلیکی اوستومه آلبشعی تکلیف قیلدیلار. بولشه ونگه رنک بو
سیاستدان کورکمن مقصدلاری باختی بیلگه یمزده ن مه ن ضمیمی
اوبلارنک تکلیقلری قبول اینه آدام. سیاسی بولداشلارم هم مه ن
بو مقابله معنی نامیله معقول کوردیلر.

بزرگ آلدی - آرقاسینی اوبلاماسدان در حال بولشه ونگه ر بله ن
توقناشامزدا بولشه ونگه رکه قارشو بولوب تورکمن روس عسکر
ایشچی وه کره ستیانلارنک ده شیخه سز بولشه ونگه ر طرفیکه اونوب

کیتش احوالی زکی بیکنک کتایینده ده (صحیفه 339 ده) باز بلغان
قارقاسیا جیهه ستندن قایتوب کیله یاتقان قازاچیلار وقعیه سی کورسه -
تدبیر. تا قیزیل سو (کرآستا وودسک) دان باشلاب بول بوی هر
برده ساویت حکومتلری بیقیتمب. باشسون تورکستان مختاریتی وه
اولک حکومتی ا دپ کیله یاتقان بو قازاچیلار بولشه ونگه ر وئاسی
فولیسوف اوسیه نسکی تابولین لاریک خوقندده روسلرکه قارشو
پان اسلامیت (پ) حکومتی توزولدی. دیکه ن پرورقاسیونلاریغا
ایشابوب اوزلارینک باشسون تورکستان مختاریتی شعاریغا رعما
خوقند حکومتیکه سانبشغا وه قیلغان قوراللاریتی بولشه ونگه رکه
تاشیریب کیتدیلر.

اوقتوبر انقلابندان تا خوقند قونفره سیغاچا اوتکهن وقتدان بز
تورکستانده کی عمومی وسعت وه احوال روحیه سی اوزکته ک اوچون
استفاده ایندک. «عالم جمعیتی» بله ن کیشوکه موفق بولدی. «عالم جمعیتی»
او کورکجه توتکهن ساستندن وار کیچیب بزله برلکده حرکت
ایتمه ک اوچون اوزلینده ری شرعی لایین که کیله چه ک تورکستان
مختاریتی تک بوکه ک مؤسسه لره نده ن برنده باتس اورون بیرلیشینی شرط
قوردی. بو شرط بویونجه شرعی لایین تورکستان مختاریتینک «موقت
ملت مجلسیکه» رئیس سابلاندى. تورکته لرنک بز ابله بر جیهه ده
حرکت اینچه کی خبری خوقند قونفره سینک آچیلشندان برکته کون
اول کیلیب ییتدی. بز حتی روس ایشچی وه کره ستیان تشکیلاتلارنک ده
بر قسمینی مختاریت فکرنگه کوندریشکه موفق بولدی. بز بو روس
ایشچی وه کره ستیانلارنک بزرگ طرفقا. ملی ایشچی که سیمی سیمپانی
کورسه تیکه لره نده ن زیاده بولشه ونگه رکه دوشمالقلاردان اوتکهن.
لکله ری بیکه باختی بیلر ایندک. لکن بز اوچون بو هم مهم ایندی.
چونکه بو وسعت اوز سفیرینی توزوب آیشغا بر آر «تنفس» برده ایندی.

ایندی زکی بیکنک روس مکتبلره نده تحصیل کورده ن سور

بۇلك بىر جوعى بىر حۆكۈمەت مىلى اوتونومى غايەستان زىادە بولدى
 ويىكلىكە راسى اولماق وە كەزەسكى حۆكۈمەت سىداقت كۆ-
 شىرمەك اسانئە اشراك ايشىلەردى... دىيگەن ائىھاملەرگە كېلىد
 مەن. عىيا زكى بىكك اوزى بولشەويككەردىن مەراسى المەدان
 وە كەزەسكى حۆكۈمەتكە دەشمانلىقدان مە باشقىردىن مەختار
 رىتى اعلان ايشىكەن ايدى؟ اكر او بولشەويككەردەن مەنون ايدىمىز
 نىچون او بولشەويككەردە قارشى مەختارىت حر كىتىنى يورگوزوب،
 اورنوردىق قازاچى آلمانى مومارشىت دەنوف ايلە مەنق بولوب
 بولشەويككەردە قارشى مەجادلە يوردىدى؟... يوق، اكر كەزەسكى
 حۆكۈمەتكە مەساق بولماغان ايدىمىز، نىچون او باشقىردىن مەختار
 رىتى اعلان ايشىكەن اوجون شو كەزەسكى حۆكۈمەتكە يىقايىتىنى
 كۆنوب نوردى؟ نىچون او بىر مەختارىتى كەزەسكى حۆكۈمەتى
 زىماندا، شو حۆكۈمەتكە قارشى اعلان ايشىمەى نوردى؟ بىر سۆالارنى
 مەن ئاستانبول دارالفتوى پروفىسورى مەك بۇگە قارشى ائىھامى
 ائىھاملەردىك مطلقا اساس بولمايتىنى كۆرسەتمەك اوجون كە قوبوب
 اوتوروبمەن.

شېمىز، بىر نورگىستالىيلەر بولشەويككەردەن تاراش، وە
 خى اولارغا دەشماندا ايدىك. چونكە بولشەويككەردى بىر او زىماندا
 باق نورگىستان مىلى مەنەپكە دەشمان دىب تاپىر ايدىك.
 ايدىكى كەزەسكى حۆكۈمەت سىداقت، خەتتە بىر نىچە سوزە
 زكى بىك بونداى قارالارنى بىك اوستومىزگە فقط دەمەغوزى
 يوزەسەيدىن آتادى. اكر دە (24. XII — 1925) «بىك مەخرىم بولدىش
 استالين» («Глубокоуважаемый товарищ Сталин») قا «ئىلم
 نى سىياتىدىن جودە ياخشى آيرا يلدەردە كەيىمگە اينايا يلدەردە
 (Можете полагаться, что я совершенно ясно отличаю
 «) حقىقتەدە غەلمنى سىياتىدىن آيرا يلدەردە كەن بولوب، بىرگە قارشى

بىشراق (اوزە كىتەپلىك) وە نوغرىلىق كۆرسەتە زىمەندى، طىبىي،
 بىر كەلى «كەتەلك» نى مەلى كىتاب نەدە يازماس ايدى. چونكە
 بىر قوشۇمە، ائىدى آنگلامايلەر، كە نورگىستان وە باشقىردىن مەختار
 مەختارىت اعلان ايشىكەن كەزەسكى حۆكۈمەتكە سادىق وە دەشمان.
 مەلىق ايلە مەن بىر غەلاقەسى يوقىدى وە بولادا آلماس ايدى.
 زكى بىك ياخشى يلدەردە، كە بىر نورگىستالىيلەر، زكى بىكك
 اوزى دە، روس اقبالى باشلانغاندا باق اوزلەردىن مەختارىتىچى (اۋ-
 ئولەست) بولوب روسىدە فەدەراتىف جەمهورىت تەسىس طىرقەردى
 ايكەنلىرىنى آشكار قىلغان ايدىك (بىر نوغرىدە زكى بىك كىتابىك
 335 نچى مەخپەتگە باقىلسى).

سوگىرە بىر بىر يولنى بوتولاي تاشلاقتى. بىر ائىدى استقلالچىمىز.
 بىرە آرتىق نە روس ايلە بىر كەدە فەدەراتىف جەمهورىت نوزۇش،
 فەدە غەموم روسە مەجلس مۇسلىنى خەتتە سوز بار. لىكىن او وقت
 — 1917/18 يىللاردا — بىرلەر غەمەمىز، خەتتە زكى بىك، شو
 روس ايلە فەدەراتىف جەمهورىت نوزۇش فەكرىگە سادىق وە مەخلص
 ايدىك. كەزەسكى حۆكۈمەتكە، ايسە آيرىچا مەن بىر اھمىتىنى يوقى
 ايدى. اولىك اورنىغا شو بىر غەرام ايلە باشقا بىر حۆكۈمەتتە بولاي
 يلىردى. چونكە كەزەسكى حۆكۈمەتكە سىياسى مەساق، حۆكۈمەت
 دىيىشنىك شەخىتتە ايمەس، اولىك غەموم روسە مەجلس مۇسلىنى
 وە روسە دەموقراتىك فەدەراتىف جەمهورىتى غايەستادىگە ايدى.
 غەموم روسە مەجلس مۇسلىنى غايەسىنى قازاچىلار آلمانى دەنوف
 ايلە بىر كەدە زكى بىك بىك غەمەمەزدەن آرتىق دىرچەدە مەدەئە
 ائىب مەيكلەرچە باشقىردىن نوغانلار مەننى روسە ايجىكى مەخارە جەپە
 لەردىگە يولبارغان ايدى. مەيكلەرچە باشقىردىن مەيكلەردى زكى بىكك
 بولگون روس مەيكلەردە، ئىھسىل كۆرەن مەنورلەردىنى ائىھام اۋ-
 چون آت ائىب اوتورگەن غايەسى بولدا شەپەد بولغان ايدىلەر.
 سىياسى خادەملەر وە خەتتە اوزىگە باش اورون مەن مەن ائىبچىلەر

بارك بر جوشی بو حكومت ملی اونونومی غایبستان زیاده بولسه
ویکلیکه راسی اولماق وه گهره نسکی حكومتته سداقت کور
شهرهك اساسده اشتراك ایشله ریدی... دنگن اتمه لر بگه کینله
من. عجا زکی بیکک اوزی بولسه ویکلره ردهن «راضی االمدان
وه گهره نسکی حكومتیگه دوشمالغه دان می باشقرده ستان مختار
ریتی اعلان ایشکن ایدی! اگر او بولسه ویکلره ردهن مسمون ایدیه
نیچون او بولسه ویکلره که فارشو مختاریت حرکیته یورگوزوب،
اورمورغ قازاخچی آنامالی موارثیتت دونوده ایله متفق بولوب
بولسه ویکلره که فارشو مجادله یوروندی!... یوق، اگر گهره نسکی
حكومتیگه «صادق» بولماغان ایدیه، نیچون او باشقرده ستان مختار
ریتی اعلان ایشک اوچون شو گهره نسکی حكومتیك یقینینی
کونوب توردی؟ نیچون او بو مختاریتی گهره نسکی حكومتی
زماندا شو حكومتیگه فارشو اعلان ایشی توردی؟ بو سؤالارنی
من «انتابول دارالفنونى پروفیسوری» نك بركه فارشو آنیمى
اتمهلر بیک مطلقا اساسر بولماینی کورسه نك اوچون که قویوب
اونورویسه ن.

شهره ز، بز تورکستانلیلر «بولسه ویکلره ردهن نازاسی» وه
حتی اولارغا دوشمان دا ایدک، چونکه بولسه ویکلره رتی بز او زماندا
قاف نورکشان ملی مامعیکه دوشمان دپ تاپر ایدک.

ایندی «گهره نسکی حكومتته سداقت» خنده بر نیچه سور:
زکی بیک بوندای «قارالار» نى برك اوستومیز که فقط دماغوزی
بوزسیدن آادر. اگرهه (XII, 24 - 1925) بیک محترم بولدای
اشابین «(Глубокоуважаемый товарищ Сталин)» غا دعلم
نی سیاستدهن جوده یاخشی آیرا بیلدر که بیکگه ایانا بیلدره
(«Можете полагаться, что в совершенно яено отвлечено
науку от политики» دیب خط یازوب یوردکن زکی بیک
حقیقته ده غلمی سیاستدهن آیرا بیلدرکن بولوب، بز که فارشو

مطرفانی (اوزره کینلک) وه اونقریلقی کورسه نه ولسته ایدی، طبعی،
بو کس «کله نك ملی علمی کتات» نده یازماس ایدی. چونکه
«پروفیسور» ایدی آنگلامیلر، که تورکشان وه باشقرده ستان
مختاریت اعلان ایشک گهره نسکی حكومتیگه سادقلق وه دوشند
لق ایله هیچ بر علاقه سی یوقدی وه بولغا آنماس ایدی.
زکی بیک یاخشی بیلدر، که بز تورکستانلیلر، زکی بیکک
اوزیده، روس انقلابی باشلانغاندا قاف اولدور بیک مختاریتی (اور
توتوبیست) بولوب روسیه ده فده رایتف جمهوریت تاسیس طرفدارى
ایکله نمری آشکار قلمان ایدک (بو نوعروده زکی بیک کتایبک
335 جی صحیفه سیکه باقلسن).

سوگره بز بولسی بونولای ناشلادق، بز ایدی استقلالچیسر.
برده آرتق 4 روسیه ایله بركده فده رایتف جمهوریت نوزوش،
نهده عموم روسیه مجلس مؤسلسنی خنده سوژ بار، لکن او وقت
— 1917/18 ییلاردا — بزله ره هممز، خصوصاً زکی بیک، شو
روسیه ایله فده رایتف جمهوریت نوزوش فکریکه سادق وه مجلس
ایدک. «گهره نسکی حكومتیك» ایسه آریچا هیچ بر اهمیتی یوق
ایدی. اولك اورینغا شو بزوغرام ایله باشقا بر حكومتده بولا
بیلردی، چونکه گهره نسکی حكومتیك سیاسی معاسی، حكومت
رئیسینك شخصیتده ایدس، اولك عموم روسیه مجلس مؤسلسنی
وه روسیه ده موقرانیك فده رایتف جمهوریتی غایبستان که ایدی.
عموم روسیه مجلس مؤسلسنی غایبینی قازاچیلار آنامالی دونوف
ایله بركده زکی بیک برك هممه زدهن آرتق درجه ده مدافه
ایب میکلره چه باشقرده توغانلاریمیزی روسیه ایچکی محاربه جهه
لدریکه یوزارغان ایدی، میکلره چه باشقرده بیکیلهری زکی بیکک
بوگون «دس مکتبله ردهن» تحصیل کوردهن منورلارنی اتمام اور
چون آت ایب اونورکن غایبسی بولندا شهید بولغان ایدیلر.
سیاسی خادملار وه خصوصاً اوزیکه باش اورون طلب ایوجیلر

ك باشقا لارغا انھام آنودان اول اوز ايشلەگەنلەرنى توغرىلىق ايله
اصاف ترازوسىغا سالوب فاراشلارى كىرەك.
باشقا، كە كىچىك باشقردستان مىلى حر كىتى باشندا بولوب
خى نور كستان مىلى حر كىتىگە رەبەرلىككە قول اوڭاتقان، بو
كون استامبول تودك دارالتمومە تودك تارىخى معلمى بولوب تود.
كەن زكى يك نوغانزدا بو سقتلەر نوبى بلەن يوق.
بوگا زكى يككە خوقند حكومتىك تود ايتىش بر فكري
وہ پروگرامى يوقدى... دىب يازغاللارى شاهدهز.
(سوگى بار) جوقاي اوغلى مصطفى

ساويت حكومتىنك مذاكرەلەرى

بوگون اورودا افكار عمومىنىك نظرى، ساويت حكومتىنك
اوز قومئولادى فېنلاندىيا، لائويا، رومانيا وە لەستان (بولك)
بلەن عدم تجاوز (هجوم ايتىسلك) معاهدەلەرى خصوصىمە قىلىپ
نور كەن مذاكرەلەرىگە جلب ايتلگەن. لەستان موفىنىك جغرافى
وہ سياسى آرىچا اهمىتكە ايگە بولوب يوزدەن ساويت حكوم
تىنك وارشاو بلەن باشلانغان مذاكرەسى باشقالاردان بوبوكرەك
اهمىتكە مالككەن. لەستان، آلمانيا بلەن روسىه آراستدا، يەنى لەستان
نى وقبلە اوز آرا تەقسيم ايتكەن دولتلەر آراستدا يانادر. بر قتلارى
لەستان تورانچىنى جىر بلەن آلمان وە اوگا خوجاق قىلمان بو
ايكى دولت، ايسپەرالىزم مئفەتلەرى خلافيغا ياراتىلغان خاطرغى
وسىتكە قولايغە راضى بولمايدىلار. آلمانيا، بر وقتلارى اوز
حاكىمىتى آستدا بولوب دە، وەرساي معاهدەستەن سوڭ لەستانگە
اونوب كىتكەن بىرلەرنك اوزبىگە قايتاريلوبى توغروستداغى مەلبندە
دوام ايتەگەن. روسىه ايسە، لەستان بلەن قىلمان مخابرەستەن
يىكلوبى نىچەستەن، وەرساي معاهدەستەن لەستان جىگەرەسىگە

كىرەمى قالغان بىرلەرنك دە لەستانگە اولوب كىتىشنى تەمىن ايتكەن
رىفا معاهدەسى (1921 جى يىل) بلەن آسافە چىقىش آلمانىيە
آلمانيا وەرساي معاهدەستەن وە بونك نىچەستەن اورودادا حاصل
بولغان وضعىتدەن بونولمى ناراتى. روسىه ايسە عمومىتە بونون
تورخى اورودانك حاضرغى بوروزو آسرمابەدارلىق حالتدا دوام
ايتىشەن غېرمەنولدر. بو ايكى غېرمەنولدر دولتك برلەشمە بولندا
فرانسەك مەقەنى بولغان لەستان يانادر. مەنە شوېكچولدر كە ساويت
حكومتىنك لەستان بلەن باشلانغى مذاكرە بونوب اهمىتكە مالككەن.
بولك وېككەرنى قومئولادىلە عدم تجاوز معاهدەلەرى اعضا
ايشەككە مجبور قىلغان سىبلەر نەدر؟ بوگونكى اورودانك، خصوصاً
لەستان، فېنلاندىيا، لائويا وە رومانياك وضعىتلەرى بلەن آرتە
تايىش بولغان ھەر كىشى يەندەك بو دولتلەرنك ھىچ بىرى ساويت
روسىهنىگە هجوم ايتىشنى (حاضرستەن كىلەجەك دە) اويلامايدىز.
فېنلاندىيا وە لائوياك ساويت روسىهنىگە هجوم ايتەك فكرندە
ايگەنلىكىنى اويلاو كونكولمەن باشقا ھىچ بر نەرسە بولماقانى كەمى،
رومانيا وە لەستان دولتلەرى دە نىچىلككە وە سلحقە نەپندە مخابرە
دولەر. بو ايكى دولت بىر جەتتەن بايدىلار. بونون حر كتلەرى
اوز ايچكى ايشلەرنى نظاما قويماق وە بىن الملل وضعىتلەرنى
مەھكەملەك غايەسىغا بونەلگەن. بونلار بو غايەلەرنىگە يالغز عمومى
مەلح شراىتى آستداغە ايرىشە ايلدىلار.

لەستان بلەن ساويت روسىهسى آراستدا عدم تجاوز معاهدەسى
ئوزوش مذاكرەسى 1926 نىچى بولندا باشلانغان ايدى. فقط،
ساويت حكومتى لەستان تەرىقىدەن بونون شراىتلارنى قبول ايتەن.
كەن سىبلى مذاكرە توقاب قالغان ايدى. 1931 جى يىلى كوز
ايلارندا بو مذاكرە يەگەن باشلاندى. اورونيا مەلبونائىك فكريگە
كورە، بولك وېككەرنك لەستان ايلە مذاكرەنى يەگەنلىمەسىگە،
بولك وېككەن طرفىدەن فرانسەكە اقتصادى عدم تجاوز معاهدەسى

عقدی حقه قیطان تکلیفکه فارشو قرانوزله ريك بولته ويكله رکه
اولا لهستان بله بر عدم تجاوز معاهدسی عقدی شرط قوبولادی
سب بولغان.

لهستان ایسه رومانی ایله متقبر. مده شونکچون بولته ويكله
لهستان ایله بر وقته رومانی بله ده مذاکره که باشلاغلار. فرانسه
لك قوبولدی شرط ساوتلارلك لهستان بله مذاکره که باشلاغا
ظاعری گنه بر سیدر. بولته ويكله ریک یالغر لهستان بله ایمنه
حقی اوله ريك ایندیگجه مذاکره که کیریشدهن باش تاروب
کیلدیکلری رومانی ایله ده یاقینلاشماقا مجبور ایته یاقان اساسی
سب توبهده کیردهن عارندر:

(1) آوروپادا بوگونگجه بولته ويكله ریک قرین زریب
کیلکهن برکه دولت آغایا بولدی. آلمانیاك اوجره دیگی مالی
بحران بولته ويكله ریک بر آن عور کوبوب قوبدی. بوسنه دن اولار
اوله ریکه کیرک بولغان آقچانی فرانسه دن ایزلمهك اوجون
بوله ریک فرانسه که اوکوردیلر وه اوکا اقتصادی عدم تجاوز
معاهدسی عقدی تکلیف ایندیله. یوقاریدا سوله دیگیز که بی
فرانسه بو تکلیفی قبول ایته اوجون اولا موسقودا ایله وارشاو
اراشندا بر عدم تجاوز معاهدسی اعضایی شرط قوبدی.

(2) اینکلته ره بحرانی. اینکلته رهده ایشچی فرقه سی حکو-
مشی اوربگه بوگونگی قوسرو اتورلار تاثیر آستدانی ملی
حکومتك ایش باشما کیلوی، طبعی، بولته ويكله ریک آوروپا
سیاستك اوزگه ریلیشی احتمالی بله قورقوبوب قوبدی.

(3) اوزاق شرق وقعه لری. ماججوریدا یاپونیا تاثیرك موقفیت
کوردوشی بولته ويكله ریکه حیجان اویماندی. اوزاق شرقدا سوغوش
جیب قلوبوی احتمالی ده یوق ایمنه دیگوجیلر کولدن کونکه

کوبه یه گده. بو وسعت قارشوستدا، اولسره یاپونیا بله کورده نو
اقتدارنده بولغانان ساوت روسیسی اوزیک غرب جهه ده بیچك
تأمین ایتمهك مجبور بشدهدر.

یاده بر سب بار. قورال آوارانلاردا جینورده باشلاخاق
تحدید سلیجات (قورال لاری گمه یو) قوتورسیفا بولته ويكله
عدم اشتراك ایتمه کیچیدرلر. اولار بو قوبورده اوله ریک سی صلح
برور، قلیب کورسه نه کیچی بولالار.

طبعی، بر آوروپا دولتلر يك بولته ويكله ریک فارشو آلا
درغان وضعیله ریک سقید ایتمه اوتورمه ییز. موسقودا ایله معاهده
امضا ایتمه سلکلری اولارلك اوز ایتمه ییز. برکه شوایدیدر.
که ساوت حکومته باشلانان صلح معاهده نامه لری هیچ بر وقت
صلح یاراندرغان نیجه برمه ییز. بولته ويكله ریک اوله ریک بله معاهده
عقد ایتمهك دولتلر يك نوراشندا، ساوتلارغا فارشو تشکیلاتلارلك
بولویفا یول بریلمه سلکی شرط قوبادلار. بو که بی شرطی
بولته ويكله ریکه اوز بویولاریفا آلافلار. فقط، بوتون ملکتلرده
ساوت حکومتك آقچاسیفا، ساوت دولت آبار اینك یارده می بله
ساوت نوراشندا یا که «ساوت روسیه که دوست» دولتلر نوبرا.
غدا انقلاب پروپاگاندا لاری یورونوب تورکه دن قومو نیست اینتور.
ناسیونالینک بولونمه سی بر صفی بولغان ساوت حکومتی مه دینك
هیچ بر معناسی بولورمی؟

بر، لهستان وه دیگر دولتلر يك صلح پروانه سیاستلرینه
موقفیتلری تلیمز. لکن بولته ويكله ریک، بولته ويك اولازاق
قالدیقلاری مدتجه، لهستان وه رومانیا علییه که انقلابی کورده ش
بورونمه سلک حقه ده امضا قیلغان تمه دنامه لریگه حرمت ایته آیشلا
ریفا وه یا حرمت ایتمهك ایتمه لریگه ایانا آلمانیز. جامای

كوچەبە خوجالغىنىك آنا خطلارى

(بىر قىسىمى ازى)

1922/23 نىچى يىللاردا ئەلەمە ايتلە پېلىنگەن فرست وە اولىك سوق طېغىبە آلمانغا كېلىپ ، يوكسەك مەكتەپكە كىرىپ تەجىبىنى تېرىشكە موقى بولا آلمان نوركشان ياشلارندان بەغىبارى ، سوك نورث پىل ايچىدە ، طب ، زراعت ، اقتصاديات وە تەخنىك ساخەلەردە ئىلمى ازى (Inaugural-Dissertation) لەر يازاراق دوكتور غىنايىنى قازاندىلار . بوللار ايچىدە مەھومى اعتبارلە اوز ساحەسىنى آشپ بويوك كىلە آراستدا شىكلى علاقه اويغاتىرغان دېمەتسىون هايدەل . بەرىغ دارالقونى فلسفە فاكولتەسىك اقتصاديات وە اجناسيات بولومى مەدۇنى مظهر شاكر بىك نوغانمەزىك «كوچەبە خوجالغىنىك

آنا خطلارى» (Grundzüge der Nomadenwirtschaft. Betrachtung des Wirtschaftslebens der sibirisch-central-asiatischen Nomadenvölker. Inaugural-Dissertation 1931.)

نامىلە يازدىمى ازىدە . اوزونچە دوام ايشكەن چاليتقالبق وە ندىقات تېجەسندە يوزەكە چىقىپ ، هايدەل بەرىغ دارالقونى فلسفە فاكولتەسىك آلتىش وە تەقدىرايغا مظهر بولغان 152 سىجەلق بو اترىك ايكى كوزەل خرىمەسى ايلە بر شەما (Schema) سى بار . دوكتور مظهر شاكر بىك اترىك مەدرىجىنى توبەدە كىچە تۇزمىدۇ :

I. كوچەبەلەرىك يانلار خاكىمىتەن بورۇشى تورموشى ؛

II. سىبىريا روس خاكىمىتى آستىدا ؛

III. روسلەر اوردا آسيادا ؛

IV. كوچەبەلەر روس خاكىمىتى آستىدا ؛

V. مەشلىكە خىلقلارى ، كوچەبەلەر وە روس انقلابى ؛

VI. كوچەبەلەر تورموشى ؛ I) كوچەبە وە يارىم كوچەبەلەر ،

2) كوچەبەلەردە ايل وە اولوس نوزۇلوشى وە اولىك كوچەبە

جەمئىتى خىيائەت كى اھمىتى ؛ 3) كوچەبە عالمە وە جەمئىت نوزۇم .

شەندە آيرىم شىخسى (فرد) لەرىك موقى وە وىطىقىسى ؛ 4) كوچەبەلەر تورموشى وە اولىك تورموشى ؛ 5) كوچەبەلەردە دىن وە اعتقاد ؛ 6) مەدنى تورموشى وە كوچەبەلەر ؛ 7) كوچەبەلەردە تەخنىكىسى سىياسى خرىكلەر ؛ 8) كوچەبەلەر عرف وە عادىتىدان . VII. كوچەبەلەردە خوجالغى ايشلەرى ؛ 1) كوچەبەلەرىك اساس

دوكتور مظهر شاكر بىك

خوجالغى-چارواچىلىق وە اولىك يوردۇنلوشى ؛ 2) كوچەبەلەردە

ايكىنچىلىك ؛ 3) كوچەبەلەردە اعمالات ، 4) تىجارەت ، قىليان ايشلە

دى وە كوچەبەلەر ؛ 5) كوچەبە خوجالغىدا تەكامل اترلەرى وە

يوكسەلىش امكالىلارى .

VIII. كوچەبەلەردە عدلىيە وە مەھكىمە ايشلەرى .

اترىقى خەمەتئەلە ايكى بولومغا آيرىش مەمكىن . بىرىنچى بولومدا

سىبىريا وە اوردا آسيا كوچەبە خىلقلارىنىك تارىخى سىياسى خىيائەلەرى

مؤلك آغا سورگەن فېرچە ، كوچە ، خوجالەتدان آيرىشماق
سەلەرلەش تاشلاپ ، ايگىچى تۇرلو خوجالقا اوتوش دېسەك بو-
لەسدان خوجالىق جىنىك بىر دە شراپلىك ايچايغا كۆرە قۇرۇ-
لوشى دە اولى ئەكسەزىف خالەدان قوتقارېلىشى دېسەك دە .
بۇرۇنلاشەزىك تۇرەدىكى موفىت باشچىغا آلمان دارالقولۇ
قەسە فاكولتەسى طرفەدان تەدبىق اېلىشەدۇ . بۇ اېسە اولك بو
موفىتى سوتچ دە اقخارلە آقېشالەمىز . بو اتر خالەمىز
دە بۇرۇنر خەتە بۇ تۇرگىشەلى تاماتەدان آلتاچا نىر
ايتلەگەن اېلك اترىد . بورا دە تولوق سورتە بىت اېتە آلتاچەمىز بو
اىرەك مەلەمەتتە آلتاچا بەدەرگەن بونون بۇرۇنداش دە دوستلە
دېمىزگە آيرىچا نوسبە اېتەمىز . بو قېمتلى اترەك تۇرگچە نىر تېرى دە
كوب آرزۇ اېتەمىز .

دوقۇر طاهر شاكر بىك يېقىنكىك ائە فېرچىن جاتىلى اوز
بۇرۇن دە خەلقنىك اجەنەسى ، اقصادى دە سىياسى تۇرموشىگە خىر
اېتە بۇرگەن غېرەتلى باشلار بۇرۇن بۇرۇن . اېسە ئەك اولك مېلىكى
آرقاسەدان كېتىش بۇر قانچا تۇرگىشان باشلارغا بېسىر بولغانغان .
اۇرۇپادا قەسە دە اقصادىيات تەسبىل اېتە كېچى بولغان تۇرگىشان
باشلارنى تا 1922 جىي يىلەباق ساوت حەكۇمەتنىك رەجىسەر خەجۇم
دە تەبىرلەرگە مەروض قالغانلار .

بۇر دوقۇر طاهر شاكر بىك بۇغانمىزنى بو مەم موفىتى اوجۇن
آقېشالارگەن اۇرەدان داھا بۇرۇك بۇياپلەر كۆتەمىز . ئوقۇمىش اوشلى

مانجورىيا مەشلەسى دە روس مەاجرلارى

مانجورىيا وقەلەرى اېلگەرىلەگەن سارى ، روس مەاجرلارى
مەجىلىك مەسئەت كۆمەن كۆمگە آرتماقدا . روس مەاجرلارىنىك
سول سوبالىست آقېسى مېلەكەرى دە سوبالىست دە وولوسولەر .

لەر . مانجورىيا مەشلەسنىك باپونىا تېلەكېگە كۆرە حل ايتلۇرىكە
سەب بولغان بولشە وېككەرىنى غېلەش بەن مەشغولمىز لار . بوسلەدېنە
تووستى ، دەم «ووزرۇدەنە» غازىتالارى اطرافىدا بۇيلاغان
سىياسى آقېملار اېسە باپونىانك مانجورىيا سىياسىگە قارىتۇ سوسىلا .
اېستالارغا قاراغاندا بۇتونلانى باشقاچا وسەبىت آلدېلار . باپونىانك
مانجورىيانى اشغال ايتۇرى روس اوزاق شەرقنىك كېتەجەكېگە
قانداق تۇرى اېتەدۇ ؟ بۇ قارىدا سولەنگەن اېكى روس غازىتاسى مەنە
بو خوسەدا باش قاتىرماقدا دە بۇرۇلە شو مەشلە اطرافىدا
دەختلى جاتجاللار قېلماقدا . باپونىانك اوزاق شەرق خەتەسى
حەقىقى مەقصد دە فېرلەرى اېمەدىك دەج كېمگە مەلۇم اېمەن ، قەس
دەم كېم باپونىانك ئەللە قانداق پالانلارى بار اېكەنلىكىنى سولەپ
تۇرەدۇ . روس مۇتەشەشەرىك ئەدەمەنى مېلەنەرى غۇفاسوف
رەجىرلەك ائەتەسى «ووزرۇدەنە» غازىتاسى ، مانجورىيانك باپون-
لار كەلتەدان اشغالى كېچەستە باپونىا بەن ساوت روسىي آراستىدا
سوغوش جېقىشى دە روسىەك اوزاق شەرق ولایتلەرى (پاقتالەدان
ولادىبوستوقا قادار) ، كېتەمەكېت بولشە وېككەرىدەن قوتۇلمىغان
سولە يەكېلەن روسىەگە قوشۇلۇپ كېتەدەرگەن بۇر «آرالق دەلت»
(Puffantat) نەك پىدا بولۇشىنى اېمەد قېلىپ ، باپونىانك مانجورىيا
سېلىشىنى آقېشالماقدا .

مېلىك كۆف ائەدەسى آستىدا چىقىپ ، روس مەاجرلارى آزا-
ستىدا اېكە تۇرۇش دە اېكە كوب ئەنەكلا دىغان بوسلەدېنە بو-
رۇش . غازىتاسى باپونىانك مانجورىيانە موفىقىدەن خوف
تېلەدۇ . بو غازىتاسا كۆرە باپونىانك مانجورىيا سىياسى خەتەدان
زەدە روسىەگە قارىتۇ بۇر كۆزۇلمەكە دە باپونىا مانجورىيانەن
سولە قولىشى روس اوزاق شەرقىغا اوزا تاماچى ، باپونىا روس آق-
لارىنىك پارەمى اېلە اوزاق شەرق دە بۇر «آرالق دەلت» پارا تېلە ،

اوزاق شرق بوتولاي روسيەدن آيريل ياپونيا قولغا اونوب
كېتىگەن بولاد.

روس اوزاق شرق اولگەلەردەن بر اوزاق دولت نەك
توزولمەگەن تېمور ايتارلىق بر اساس بارىن روس مەھارلارى
اوزاشما تارقاقون توردەن شايەلەرگە قاراشلاردا بار بونداى بر
بلان ياپونيا حكومتى نامايدان كوزدە توتولمەگەن بولسا مەم روس
مەنچىلەرنەك اولك (ساع) قاتنى شو بولدا حرکت ايشە كەمەن.

روس اولك قرقەلدى روسيەك بولشەويكەلەردەن يالغز سوغوش
شەجەندەگە قورتولا آلاخاققا ايتاند لار: غربى آورويا روسيە
كە قوشو اسلا سوغوش فكرىدە ايمەس. شو كىچون روسلەرنەك
سوغوش خەلقى ايدەلەر يالغز مانجورىلارغا ياپون ختاي اختلا
فيا باشلانغان. اگر مانجوريا ياپونيا قولغا اونوب كېتە، بولتە
ويكەلەرنەك شرقى ختاي تېمور بولداكى ساكشىگە نەيات بربەدە.
بولتەويكەلەر ايله ياپونلار آراشدا اولادىپلوماسى، سوكرادان
حرىي مەجادلە باشلانغان. بولك شەجەندە اوزاق شرق بر اوزاق
دولتە حالدا واقىنچا اوز باشقا استقلاليت آلون قالاخاقدر.
ياپونيانك اوزاق شرقى اوز قولدا دائىمى سورىدە ساقلاب قالما.
سليغا روس موارىشستلارى شەيە ايتەيدىلەر. چونكە، يونلارخا
ياپونيا روس اوزاق شرقى روسيەدن اوزوب آلون قالماچى
بولسا، ياپونيانك اولوغ نەگرى (بەر مەجبۇ كىر) بوندە جەدەن
زەمە كوجەبوپ كېتىشىگە هېچ اوبامایدانغان غربى آورويا دولتە
لەرى ايله شمالي آمريقا درحال ياپونياغا قارشو جرگەگە كېرسەلەر
كېرەك.

مېلو كوف نائىرى آستدائى «جمهورىتىچى دەموقراتىك»
روس آقبىلارى، روس دغوقاسوفچىلار نەك بر ملاحظەلەرنى
مەنلەك پاكىش وە روس مىلى مەنقىگە شەيەسز خىزىلى دىب تاپاند لار.

مېلو كوفچىلار نەك فكرىچە، ياپونيانك اوزاق شرقى روسيەدن او-
زوب ائلاق سىياسى كوتولگەن شەيەنى بىرگەن تەدبىردە او، بو
اولگەنى دائىمى سورىدە اوز قولدا ساقلاب قالىشقا حرکت ايتىدۇ
وە بو حرکتە موفق مەم بولاد. غربى آورويا وە آمريقا ايشە،
روس مەنقى اوجون ياپونياغا قارشو سوغوشقا كېرىپ بورمەسەن،
توغولغان مەنقى كېلىشترەك اوجون بر نەوبە اسولى (Modus)
تاپانددا، اوزاق شرق ياپونيا قولدا قالا بارىدۇ. مېلو كوفچىلار
روسىەك بولشەويكەلەردەن قوتولوشنى يالغز روسيەك اوز ايتىدە.
كى روس مىلى كوجلەرنەك انكشافقا كە باشلايدىلار، اولار
روسىە خەلقى دغوقاسوفچىلار نەك ايدە باشلايدىلار سوغوشدان
خەت قىلشقا جاقىرادىلار، چونكە بو سوغوش شەجەندە روس،
بولشەويكەلەردەن قوتولوش بىلەن برابر، اوز قول آستدائى غېر
روس اولگەلەردەن آيرىلىپ قالو نەلگەسى آستدادر.

روس مەھارلارى آراشدا بولوب توردەن بو فكر مەجادلە
لەرى زىيى قىزىقتىرمايدۇ. زىيى قىزىقتىراندان وە طلب ايتىدىكىز
بر مەنلە بولسا اودە: ايتەر ساويت، ايتەر باشقا تورتى روسيەك
يالغز اوزاق شرقىدەن ايمەس. اوز استىلاسى آشما ائغان بوتون
غېر روس مەنكىلەردەن قوتولوب چىقارپلويىدۇ.

اگر ياپونيا ايله ختاي آراشدا سىياسە اتفاق وە دوستلق
تائىس ايتلە بىلەيدى، روس اوزاق شرقىك عاقشى تېزدەن بىتگەن
بولور ايدى. ايسزگە بو وسىوت حال خاشىرە حاصل بولغان وە
ياقېن كېلەچەككە، حاصل بولورىدە شەيەلەردۇ.

بر ايتەردەك، كە روس موارىشستلارى ياپونياغا باشلانغان ايدە
لەردە پاكىشقا بولوب، روسيەك اوزاق شرقىدەن كېتوبى اولك
بوتون غېر روس اولگەلەردەن دە چىقىپ كېتىشكە باشلانچى
بولسون.

قارىيەك

ختايدا

مانجور ياداشى ياپون ختاي اختلافى ھەلى ھەم دوام ايتىمەكەم.
دە. جمعيت اقوام شوراسىنىڭ آخىر بولغان دىئەننى پامانلاشتىروب
يولداردىغان ھىچ بىر تەشكىك كىرىشمەسلىكى ياپونيا ۋە ختاي دولتە
لەرىگە نوسىيە ايتىمەكەن قرارى كونكەن تېجەنى بىرمەدى. ياپون
ئالار، ختاي بالدىنلارغا قارشو كورەشمەك مجبورىتمە ايئەكەملەكە
رەنى بەھانە قىلىپ بىرمەپ ياپون مانجور يا شەرلەرنى اشغال ايتىمە
كەلمەن. ختايلار ايتىمە ياپونلارنى جمعيت اقوام شوراسى قرار
لارنى يوزۇمە عىلەپ برونسولار باغدىردىلار. فرانسە، ايئەكەنرە
ۋە شىمالى آمىرىقا حكومتلەرنى دە ياپونيا حكومتىنىڭ ھەر كىيەكە قارشو
اشراض قىلغان بولوب كورونىپەلەر. لىكىن بۇ تەدبىرلەرنىڭ بونو.
بىسى دە تېجەسز قالدى. آدرويا افكار عومومەيتىنىڭ بويوك بىرفسى
ياپونياىك مانجور ياداشى ھەر كىيىنى ئوغرو ئاپماقچى بولادى. ايچكى
قرىشلىقلار بەلەن پارچالانوب پاتقان ياپاقىش ختاي، اھالىسى اشغال
رەپە ختاي اھالىسىدەن 7 نەپەر كىچىك بولغان ياپونياغا قارشو اوز
باشقا كورەشوكە كوچى بىمەدى، ياپونلار جمعيت اقوام ھەلەپنى،
1922 نچى يىلنى واشىنتون قونەداسى قرار لارنى، برىتان
كەللوغ ھەد نەمىنى (1928 نچى يىلنى پارىس پاكىتى) ۋە
سولكى جمعيت اقوام قرار لارنى يوزوب ياتور، دىب بونون
دويناگە فرىاد قىلماقدا. لىكىن بونلارنىڭ ھەممىسى سوسز چولە
سولگىغان، دىك بولوب قالماقدا. جمعيت اقوام شوراسىنىڭ
مەلوم قرار لارندان ۋە فرانسە، ايئەكەنرە ھەم شىمالى آمىرىقا حكوم.
تەلەرنىڭ اشراضلارندان سولك ياپون قوشونلارنى كىنچە آو شەرنى
اشغال ايتىپەلەر. بۇ شەر لە آدون كورفرى بولمە، موقەدەنى
پاكىن بەلەن باغلايدىغان تىمىر يول اوستەدەن. ياپونلار بۇ شەرنى
اشغال ايتىمەكە مانجور يانى ختايدان، جنوب ناماندان، بونولاي آير.

غان بولولار. بۇ شەرنىڭ اشغالغا قىر ياپونلار مانجور يانلىق موقەدەن،
ئاوانان، سىسپاز كەمى بونون بويوك شەرلەرنى اوز قوللارغا
الغان ايتىپەلەر. بونلار ايچىمە بالخابە سىسپاز مەمدەر. بۇ شەر
مانجور يانى سىريا ناماندان كىچىك خىنگال داۋانلارنى اوزمە بولا.
دىغان نەرسىلەردان قورىمەر.

بۇ ايىكى موقەنىڭ (كىنچە آو بەلەن سىسپازنىڭ) تونولمىسى
بەلەن مانجور يا بونولاي ياپونيا قولغا اونكەن بولور. ختاي قوشون
لارنى مانجور يا چىكەرەسەن چىقىپ بويوك دىوار (سەجىنى)
آرقىسىغا چىكىلىپ كىتىپەلەر. بونەن سوگرا نىمەلەر واقع بولاخا.
غنى آلدان سولەپ اوتورمىز. كوت مەشەلەرگە ياپونيا ھەممەك
كوبەن بىرى سولەدىكى برونرامىنى ايشكە كىچىرىشكە موفىق
بولماقدا، ينى مانجور يا ختايفا باغلامانغان بىر خالدا مستقلا
آدارە قىلىپ ياپونياىك شەنلى قوندى آستدا ۋە كوت خصوصالاردا
ياپونياغا موبوط آبرىچا مستق بىر دولت بولاراق اعلان ايتىمەكەن.
ياپون ختاي اختلافىنى بۇ مجموعەدە، كىيىك مەكەمە ايتىمەك
كوب بىر آلاىر ۋە بۇ مەشە بىزنىڭچون او فاداردا مەم ايمەن.
بىرى قىزىقتارىغان مەشە، بۇ ياپون ختاي اختلافىغا اوزگە دولتە
نىڭ قاراشىدەر. جمعيت اقوام شوراسىنىڭ بۇ اختلافىنى حل قىلماق
نىشە بولغان سولكى مەشاورەتلىك بىر تونوقولى (مەضەسى) شو
آندا قارشومىزدا ياتادەر. بۇگا نەظراً ھەكەملەرەك مەشەنى سولك
درجەدە قىين بولغان. بويوك آدرويا دولتەرنى ختاي ياپونيا آرا.
سەداشى بۇ جانجالغا باشقاچا باقەدىلار ۋە اوبدا، ختايلارنىڭ اوز
نور اقلارغا بولغان ختالارنى مەدافە ايتىمەن زىادە خاسرغى مىلى
ختايدا اجنى امتياز لارنىغا. اجنى قوشەسبونلارغا ۋە قايتولاسبون
رەزىمىگە قارشو باشلانغان مەجادلەنىڭ امكاسىنى كورەپەلەر.

1929 نچى يىلى، مەنە شو مانجور يادا، ساۋوت روسىسى بەلەن
مىلى ختاي آراستدا شەرقى ختاي تىمىر يولى مەنەپىلە تونولغان

اختلافدا، أوروبا دولتمری ساوت حکومتی ققعة نظریسی یاقلاب
کورونگن ایدیلهر. چونکه ختای وه ساوت اختلافیک اصل
اسی، اجنی دولتهر منقعی بلن ختای خلقیک طبعی وه تاریخی
حق آراستاغی تضادان عبارت ایدی. قریق بر حالدر، که هر
مهرسه دن اول ملی حقوقی مدافعه ایب یورکوجی آتی بولسه
ویک، آتی ساوت أوروبا، بولسه ویکنختای اختلافی اثناستدروس
بولسه ویکنگه، أوروبا یوروزوآ وه قایینالیستلارینک ختایداعی
ملی (دولتی) منافعهری قوروجی بر یارده مچی کوچ دیب قارا.
غانلار ایدی. شونی ده تئیب اوئوش کیرهک، که روسیه بولسه
ویکنلریک حقیقی اینیهرالیست روحی مهن شو ختایغا فارشو یور.
کیزگن قانلی سیاستده آجقدان آجیق معلوم بولدی. بولسه ویکن
لرنک روسیه چاریزمدان میرات بولوب قالغان حقلاریسی ساقلاش
بولدا اوزلهرینک اقلیمی یلچیل لهرینی وه اقلای توبلهرینی او.
توب، ختایغا فارشو یورکیزگن سیاستلری یاپویاغا شو قاجار
نموه بولوراق بولوب کورنگن، که یاپویا ماجوریداعی حرکت
لهرینی مدافعه ایترگن ساوت حکومتینک وقبله شرقی ختای
تیر یولی حقداعی نوتالاردان اقتباسلار قیلدی.

یاپویا، ختایدا منافی بولغان همهده قایتولاسون ره زیمندن
استفاده ایب کیلگن اجنی دولتهر نمایندهسی رولینی اویانماقد
دز. شونی ده بلیش کیرهک، که ختای یاپویاغا غالب کیلسه پدی،
ختایداعی اجنی قونسه سونلاری (ملکلهری) وه اجنی امتیازلاری
تهلکهده، فالار ایدی. مهن شونکچوندر که ختای حکومتینک وه
غومبندان فرهسبتک یاپویاغا فارشو یازغان بوتون برورته ستو.
لاری امید ایلگن جایلاردا کونولگن تأیری بره آلمادی.
ختایک فاجعهسی اوز حقیقی اوز کیوجله مدافعه ایترلک
بر وضعیتده ایسهلکنددر. بو بویوک دولته ایچی باشباشتاقی
حکم سورمه کده. ایگ سوک وقتعاجا ختایدا نانکین وه قانئون دان

عبارت ایکی ملی مرکز بار ایدی. اجنی دولتهر تامایدان رسماً
نایبغان حکومت نانکین حکومتی بولسادا، مملکت ایچنده قانئون
مرکزینک اهمیتی ده کوزگه کورونلرک درجهده ایدی.
یوندان باشقا، اوله رجه میلیون اهالیسی بولغان «ختای ساوت
حکومتی» ده بار. بو سوک وقتلار «یاپویا تهلکسی» غا فارشو
قانئون بلن نانکین برلشگن بولسالاردا، «ختای ساوت حکو-
متی» هملی هم اوز باشیغا دوام ایتمه کدهدر.

ختای فاجعهسی بزلهر اوجون ده بر عبرت درسیدر.
400 میلیوندان آرتق اهالیسی بولغان بویوک بر دولت اجنیلهر که
یهم بولوب یاتوبدر. ختای ملتی بو اجنیلهردن آجاق اوز آرا
برلشگن وقتداغه قورنولا آلادر.
حق، بالغر ایده تولوزیک بر اساسدر.

اوز حقتی وجود که چقاروب آلماق اوجون پتبرلک درجه
ده کوچک بولوشی لازم. ختایدا مهن شو کوچ هملی تایلغای
توروبدر.

هیچ کیمینک حقیقی هیچ کیم بالغر شو حق نمایانته مدافعه
ایتمه پدر. بالغر کوچزلهر، بایسه اجنیلهر جبر وه ظلمینک آغر
تیجه لهرینی کورکه نلهر که باشقالارینک باشیغا کیلگن حصر.
اقلارغا نوشلی بهائی تیره آلاکلار. ختایغا حقیقتاً یاردهم یشکیره بله
درگن درمللهر ایسه، ختای حقیقی مدافعه ایتمه دن زیاده اوزله
رینک ختایداعی ملکی منفعله رینی ساقلاپ قایلش سیاستی بولنی
نوندیلار. اوز ملی حصکغا نایانوب مستقل دولت منقبله پاشماق ایسه
ساک، بو حقتی کورده شوب آلماق اوجون کیچه کوندوز هیچ
نیمه سدن، لازم بولغان وسائل وه کوچلهرینکی نوبلامالیسک،
أوروبا یامان ایسه، او، کیچه کی وه بوکومکی روسیه نیک
ایکیتسندن ده یاخشیراق.

فقط، اوز کوچک وه اوز قدرنگ هر نهرسه دن ده یاخشیراقدر.

جورت اوپلاوی

جیل ئېلەئېب اوتتەبىدى ،
 جورە كەن آورو كېتتەبىدى ،
 آى ئېلەئېب اوتتەبىدى ،
 آوزۇدان ئېتو كېتتەبىدى .
 اوزاقدا قالغان نوركستان
 اوزاننام قولوم جەتتەبىدى .
 ناولاردا كېيك اولايىدى .
 مېرگە ئىلەر آى اولايىدى ،
 جورە كەن جوهر بولمانغان
 جورتتە جاۋنى ساقلايدى .
 ئاۋوندا قىرغىز يېمىسى ،
 جولتە قازاق تويىسى ،
 جورە كەن كويىگەن نوركستان
 جاۋلارنىك بولدى اوپاسى .
 اوى تېكە ئاۋنىك باشقا
 كېلگەندە شامل اوچورە
 كېر كېزىمە جاۋنى جورتىگە

سوكدا سەنى كوجورە .
 جيران آتم بارلايمەن ،
 جەنى آتەنى اوپلايمەن
 جاۋ بولوب كېلگەن جامانى
 جەتكەندە جورە قويمايەن .
 قىيادان قېغىر اوچمەبىدى
 قىرپىلەر اوروس كوجمەبىدى
 جاۋلارغا قالغان جامانلار
 خاقشېبا قوجاق آچمايدى .
 كوكلەردە جولدوز جاۋدىراي
 جامانلار جاۋدان قالتىراي
 جوغايىب جورتىك چراغىن
 كېلەرگە كوزى مولدىراي .
 نووكستانىك دالاسى
 جەلمە جورتىك بالاسى
 اېگەرلەپ آنگ مىنگەندە
 قاناسىن جاۋنىك چاراسى .

تاۋلاق احمد

توركستان خبرلەرى

آزوق - آوقات ايشلەرى

1 - كوكەرگەن نېشىك كولچەلەر - جىتتە ئېلەئېلگەنلىكى
 سويلەنلىگەن ساۋىت اولگەستە سوتتالغىزىم سولتە قورولغان ايشى .

خانەلەرنىك قانداى ايشلەمە كەم بولغانلارنى «قېزىل اوزبىكستان»
 غازىتاسىنىك 8. X. 31 تارىخلى سائدا باسلىغان ۋە توبەندە كېلتىر .
 بىلگەن خبر آجىق آكلانسا كېرەك :

«ساقلىقى ساقلاش قومىيەسى تاشكەن شەرىك آزادەلىمىنى
 تېكشېرىپ يورۇپ ، ترقى مەخلىسىگە كېلىپ قالدى . مەخلى فەلالارى
 بلەن بېرىلگەن بوتون پىرلەرنى تېكشېرىپ ، «اوزبىكستان ئەكەن
 ساپى» («Ozprom iteli») نىك شو مەخلىدە كى ايشخانەسىگە كېردى .
 ايشخانەنىك افلاستىنى خەدەن تاشقارى . خەمىرلار بلەن آخالانلار
 بېرىمگە آزالايتىپ ياتايد . ايشخانەنىك بىر تاماندا 40 بود جاماندا
 ماغانلانغان ، ساسىغان ۋە كوكەرىپ كېتىگەن نېشىك كولچە ياتايد .
 بىرنىك باشقارماغىغا كېلتىرىلگەن نېشىك كولچەلەر شو 40 بوددەن
 نمونە اېگەن . نېشىك كولچەلەرنى پېشىراپ پېشىرماسى ساۋونمايدان
 قاپتا نېقىب قوتۇرمايتىپ دوكانلارغا يوبارادىغانلاردا ان اشتمال .
 جىلارغا پىرلەمەندە ئاق ماغانلاب ، ساسىب قالادى . اونىكچون نېشىك
 كولچەلەر كويىنچە قاپتارېلىپ يوبارىلادى . بونلار خيال اېمەس ،
 حەقىقتە دېت يازىلادى :

معارف جېھە سەندە

2 - «قېزىل اوزبىكستان» نىك (26. X. 31 دە چىققان) 249 نچى
 نومۇرسىندەن «تەلغراغلار قانداى دەردەكەر كېلتىردى» سىرلوحەلى بو .
 لومنىك بىر قىسمى توبەندە اوزۇنچە كوجورەمىز :

«معارف قومىسارلىغا رايونلاردان اوستە اوست تەلغراغلار
 كېلە ياتىر . كەرمەنە رايونى ، اوقوش باشلانغانغا 20 كون بولغان
 بولسا ھەم ، اوقو اسبابلارى آلمان اېمەس . حرار اسب بول ، كوچ
 يارلىقنى كورسەئېب او ھەم بىرگە اوقو اسبابلارى كېلمەدى دېگەن
 خېرى بىرەدەر . «اوز نىر» («اوزبىكستان دولت نىرئىنى») دىستان
 رايونىغا خوقە شەبەسى آرقالى اوقو اسبابلارى يوبارىشقا ۋەدە

قىلىپا ھەم جاسارغاچا يولماغان. ھادىس رايونىدا نىغان خىر-
لەرگە قاراغاندا، بۇ رايون مەكتەپلىرى 20 كۈندەن بىرى اوقۇشى
قورۇق سوز بىلەن اوتەپ كېلەدەلەر...

«اوز نىرەك قىلغان ايشلەرى نىكشىرىلگەندە، اوز دۇنغا
نىكە سادوق قاراغانلىقى معلوم بولغان ايدى و. س...»

3 - كەت قورغان نىك انقلابىدا قازانغان «ئەمەم پونوچى»
شۇ شەھەردە كىيىم نىزىيە نەخىكومى اىكەنلىكىنى ماقىلەپ يازغان
«قىزىل اوزىستان، غازىتاسى 17. XI. 31 دە چىققان 265 نىچى
نەخەستە بۇ نەخىكومنىك احوالى خەتتە قورۇشقا يازغان خىرورەتتە:
«كەت قورغان نەخىكومى نەخىكومىدە مەعارف قومىسارلىقى
تاماتىدان كۆرسەتلىگەن قىلەر اوقونولمايدۇ. اجتماعات، بەداغۇ-
زى، ادىيات، بەدالوزى (بالا باقىش بىلگىسى)، كىمبا وە حكمت
(قىزىك) درسەلەرى بىرەدەگەن مەغلەلەر يوق. بۇ خەتتە مەعارف
قومىسارلىقى قىلغان مراحىتلەر نىجەسز قالدى...»

نەخىكومنىك سابىق دىرەكتورى غلام اوغلى، علمى مەدەرى
الى اوغلى وە باشقالار سالخ خالقى، فاضل كامىلى، سالى شىرىقى
وە باشقا ياشلارنى مەككۆرەوى بولغان چىقاردىلار وە عىكس انقلابى
نىشكىلان تۈزۈپ، او بىرەدە تىرەلەيدىلەر. بۇگە نەخىكومىدە كىيىم
قومسومول اوزە كىيىم (پاچەيكاسى) وە اوقۇچىلارنى «خىگ»، ھەم
دېمەيدىلەر. نەخىكوم شۇنداق يازامساقلايدىغان تازا لىغان بولسا ھەم
قومسومول وە اوقۇچىلار عامەوى ايشلەرگە قىزىقپ قارامى،
فرقە وە شۇدا تۈزۈلۈشى، قوللە كىيىملاشتىرىش ايشلەرگە اشراك
قىلىنمايدىلار... خىلاصە كەت قورغان نەخىكومى نەخىكومى ياقىمىز
قالدى. اوگا كەت قورغان نىشكىلانلارنى قازانغانلىقى كىيىم مەعارف
قومىسارلىقى ھەم ايسەن چىقاروب قويدى. شۇنىك اوجون نىكشىلى
جايلارنىك بۇ ايشكە شاشىلىش قاراب نەخىكومنىك ئەك كەت
كەچىلگى بولغان اجتماعات دىرى اوجون مەعلم تايىپ بىرىشى لازىم.»

4 - عىنى غازىتا 19. XI. 31 تارىخلى نومۇرسىدە «مەعارف قورۇشقا
اوبورۇلۇشى» باشلىقى ايلە تامانگان مەكتەپلىرىنىك احوالىدا اوزون
بىت ايشكەن وە بونون بىرىشى بۇ مەسئەلەگە ايرىغان. تامانگان
مەكتەپلىرىنى نىكشىرىشى اوجون يازغان كىيىملىرى «قولونى» دىپ
سۆگىنى سىقىدە اوقۇچى طلبەلەرنىك «قالورىغا» «قولونى» دىپ
يۈرگەنلەرىنى خىكايە ايتەدەلەر (*). نىكشىرىۋچىلەرنىك يازىشلارنىقا
قاراغاندا تامانگان شەھرىدە مەعارف خىسايىگە اوتەمەگەن 2 نىچى
باشقىچ مەكىمى ھەم بار اىكەن.

اوتەن بىلنىك اىككىچى تىرىن (نوبىر) ايتىدا چىققان نور-
كىتان مەركىزى ساۋىت غازىتالارى مەلم، مەكتەپ، اوقۇ وە اوقونۇ
اىسپالارنىك يوقلغىدان ھەمدە بار مەغلەلەرگە وقتىدە اېلىق بىرىلمە
گەيدەن قىلغان شىكايەتلەر بىلەن تۈلگەندى.

5 - 25 نىچى دىقباردە عشق آباددا اچىلغان مەعارفچىلار
قورۇلۇشىدا اعلان ايشكەن رەقىملىرىغا كۆرە ساۋىت حكومىتىنىك
1931 نىچى بىلى اوجون تۈزگەن مەعارف پىلانى بەجەرىلمەگەن.
مىللا: تۈركمەنىستان بايتىخى عشق آباد رايونىنىك اوزۇندە پلان يۈزدە
89، باشقا رايونلاردا، او جەملەدەن «حسن قولى» دە، ايسە يۈزدە
21 گە ياقىن؛ «قارا قىلە» دە يۈزدە 28، «قارا بىك» دە
يۈزدە 38، «دارغان آتە» دا يۈزدە 33 بەجەرىلگەن.

اۋول مەكتەپلەردە اوقۇچى 1540 مەلىدەن يۈزدە 63 ي
قىسقا مەدىلى قورسارلارنى چىققان از سوادلى شىخىنلار ايشى.
(«تۈركمەنىستاندا ايسكرا» 25 نىچى دىقبار).

عىنى غازىتانىك 26 نىچى دىقبار سائىدا يازىلغانغا كۆرە «سابات»
«قەھفا»، «قارا قىلە» وە «پول آتان» شەھەرلەردە كىيىم مەكتەپلەر قاپاتىلىپ
اۋرالاردا اوقۇچى بالالار ياخشى بىرىش ايشىگە سىقىر قىلغانلار.

(* «قالورى» بىر كىچىك غرام (بۈيۈك قالورى «Kal») باشود بىر غرام (كىچىك
«kal») سۈمى 14.5 تەن 13.5 گە ايسىن اوجون كىرەك بولغان اىستىق
دېمەك.

خدیجی دوقور میرعتوب یئگی آلتینلار بیلار.
دوقور میرعتوب یئگی بو مهم وه موفقیتلی مروتسی اور
چون تیریک اینمیر.

قافاسیادا تینجیزلک

کده سکی غازیسی دینی (10 جی غینوار سانی) که
تیریدن بیریلگن خیر که کوره:

سولق و قلاغا ماورای قافاسیادان ابراعا کیلمه کده بولغان
قاجیقیلارک سانی کوتهدن کونکه کوبهیمه کده. 11 جی دپارده
تیریکه آندیلر، نوره بیلر وه روسلردن عبارت 160 کیشیک
قاجیقیلار کیلگه بیلر. بولارک بو توویکه کوره ماورای قافاسیا
هم روسلر کی وسیت پاک دهنتیلر. بولق سولق درجه که
پوشکن، آوفات (سماک) بیتگن. حکومت نامایدان تهرور کو.
جایر بیلگن. فرقه بولغانن سبالار وه قولخوزغا کیرمه گن
دهقانلارک سو گجیلدی ده حس اینلمه کده بیلر.

مملکده عمومی وسیت آرتق درجهه کیر کیلمه شگن.
دهقانلار آراسدا، خصوصاً آذربایجان دهقانلاری آراسدا ساویت
حکومتیکه فرشو فوزعایش جریانی بار. قاجیقیلار بر آغردان
کیلجهک کورکده (بهارده) مهم حادثه لار وقوع بولاجاقینی
سوله بیلر.

«استقلال» غازیسی

ملیجی وه استقلالچی آلدی نوغانلار بیلر آتافی تورک مجری.
لیرنده رسول زاده محمد امین ییکک باش مجرولگی آستدا
بدرینده «استقلال» نامدا سیاسی بر غازیجا جقاریشغا باشلادیلار.
ایش تورکشان «بو مملکداتینیی یوره کدهن قوللار وه موفقیت
لیرینی بیلیدر.

باشقارما
Verantwortlich für Verlag und Redaktion: Nikolai W. Bock 20 St.
Druck: Satzdruckerei G. H. S. H. Breda-Charlottenburg 4

بیلدیریش

تئرین (Tien-tsin) ده کی نوغانلاریمیزلک «باش تورکشان»
اوچون توپلاب بومس فا کر جان ییک آرقالی بوللاغان اعانه لیری
پیشدی. «باش تورکشان» نك دوامی اوچون اعانه بروجی نوغانلار.
دیغرا کوب تشکر لیر ایشمیر. اسملیری مجموعه مزلک کیلمه جک ساتدا
باشقارما.

اوتونج

امینه خاتم سیرناتلوا، 1922 نجی یلدا ولادبولسولک شهرنده
بولغان آتاسی ماهیرواز شیخیلی خانمشی ایرلیدر. ماهیرواز خانمشک
بو کوللرده قایدا ایگه نلگینی یاهدر که ن کیشلهردن مذاکوردهک
آند سینی «باش تورکشان» باشقارماسیغا یلدر بیلینی اوتونولدر.